

UKF

Medlemsinformation 2 - nyhetsbrev sept 2013

Årgång 27

Kulturarvsdagen söndagen 8 september kl 13

”Människors mötesplatser”

Bro häradsplats - där sedan kyrkan byggdes

Samling vid Assurs hög - 900 m gångväg från Bro station

Där hölls viktiga möten mellan allmoge och riksstyrelse, och naturligtvis också lokala möten av olika slag. Kyrkor byggdes på den vanliga samlingsplatsen

UKF:s föreläsningsserie kring våra fornminnesplatser

Fornsigtuna - arkeologiska utgrävningarna 1984-88 gav oss ny historia

Intressanta obesvarade frågor att diskutera

Biblioteket i Kungsängen onsdagen 16 okt kl 19

Börje Sandén deltog i utgrävningarna och visar bilder från dem

Historia kring Stäket och Kungsängen

De hörselskadades förbund har bjudit in Börje Sandén att berätta om

Stäket och Kungsängen. Han kåserar kring ett antal bilder

Dagcentralen i Kungsängen lör. 9 nov kl 13

Konst - och konsthantverksutställning

med konstnärer från Bro- och Låssa

Hembygdsgården Klint sön 10 nov 12-16

Målningar, foto, smycken, smide, vävar, stickat och keramik

UKF:s nya ordförande

Hans Borgström

berättar om sin bakgrund och
sina idéer om UKF:s framtid

Glimtar ur Bro-Lossas

kommunalnämndsprotokoll 1872-1952

Gudrun Sandén skriver

Vad säger det nya standardverket i
svensk historia när det berör
vår lokalhistoria? - 1

'Relativa väderstreck' / Baltiska havet'
Nästa steg i försöken att komma till tals
med den akademiska världen.
Endast frågeställningar och slutsatser

Föreningen för
Upplands-Bro
Kulturhistoriska
Forskningsinstitut

Ordförande: Hans Borgström 581 711 24, Gammeldansv. 21 19637 Kungsängen. Årsavgift 150:-
Ulla Zetterberg, v.ordf, 582 423 86. e-post zetterberg.ulla@gmail.com pg: 27 58 94-4
Sekr: Börje Sandén, Målarvägen 19, 197 30 Bro. 08-582 405 15 E-post: ukf@ukforsk.se
Upplysn. Börje Sandén, 08-582 405 15 / 582 413 55. Webbplats: www.ukforsk.se

Kulturarrangemang 2013 UKF:s och andra kulturorganisationers program

UKF tar vanligen upp en deltagaravgift på 20-50:- vid publika aktiviteter beroende på våra omkostnader, bl.a. lokalhyror. **Tillsammans med den årliga medlemsavgiften är denna deltagaravgift en viktig inkomstkälla för UKF.** Alla arrangemang är öppna för allmänheten.

Tag gärna med vänner och bekanta.

Kontrollera tid och plats på

UKF annonser *inte* i Bålsta-Upplands-Bro-bladet

1. UKF: hemsida <http://www.ukforsk.se>

2. Kommunens hemsida <http://www.upplands-bro.se/>

3. Webbtidningen UBRO.se

4. Kommunens tidning Mälarnära

5. Nya månatliga Magasin Upplands-Bro

6. På gång i lokaltidningen Mitt i Upplands-Bro

Kulturarvsdagen i Upplands-Bro sönd 8 sept kl 13

Samling vid Assurshögen söder om Bro kyrka . Gångväg 900 m från pendeltågsstationen
"Människors mötesplatser" Häradsplatsen – en plats för viktiga möten

Mötesplatsen har sedan urminnes tider legat där Bro kyrka så småningom byggdes. Kommunens största forngrav och mest uppmärksammande runsten, Assurstenen, vittnar om platsens betydelse som central samlingsplats. Den blev "Häradsplats".

Häradsplatsen fanns före kristendomens införande. Enligt Ärkestiftets historia sin uppkomst byggdes de flesta kyrkorna i Uppland av bondemenigheterna på den **vanliga samlingsplatsen**.

Betydelsefulla möten mellan allmoge och riksstyrelse hölls på bygdernas häradsplats. När t.ex. Sten Sture ville få stöd av allmogen i samband med belägringen av ärkebiskopsborgen (Almare Stäket) på 1500-talet var det Bro Häradsplats som gällde.

Bro härad tingsplats låg här ända in på 1700-talet.

Runstenen hittades inom området för "Bro Häradsplats". På stenen berättas om att Assur var landvärnare mot vikingar. Texten säger att Assur var ansvarig för försvaret av Svitjod. Bro härad var det sydligaste av Svitjods härader. Bro härad var utgångspunkten för ledungsflottans försvar av bygden.

Nyhetsbrevet som du håller i handen är i själva verket samma datorfil som finns på UKF:s hemsida. Pappersupplagen innehåller därför ett stort antal länkar till fördjupad information som du endast kan nå genom att samtidigt öppna datorfilen.

Du hittar filen intill UKF's logotype på startsidan under rubriken UKF' Nyhetsbrev eller genom att söka efter: <http://www.ukforsk.se> i Google

Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut drivs av en ideell förening sedan 27 år tillbaka. Den får visst ekonomiskt stöd från Kulturnämnden i Upplands-Bro. Som medlem stöder du i högsta grad verksamheten. Om du lämnar uppgift om e-postadress får du också digitala utskick mellan de pappersburna. Du blir medlem genom att sätta in 150:- på pg 27 58 94-4

Genom åren har det samlats mycket hembygdsmaterial i vårt fysiska arkiv. UKF har en plats i kommunens Föreningsarkiv dit vi har börjat föra över sådant som vi har i kopior. Vi måste emellertid ha det tillgängligt i det dagliga arbetet. Materialet registreras i UKF:s stora databas och är mycket snabbt åtkomligt för internt bruk. Forskning pågår ständigt. Databasen används dagligen för inskrivning och sökning. Den började byggas upp redan 1984 i dåtidens datorprogram. Det består av drygt 30-talet applikationer under en gemensam sökmotor.

Du kan få en viss uppfattning om dess innehåll via en vanlig WORD-fil som finns på hemsidan. Internt visar den sökvägarna till databasens innehåll, men väldigt mycket ligger också på hemsidan. När det står 'Hemsida' i registret kommer du direkt in på den. Registret utökas kontinuerligt. http://www.ukforsk.se/lokalhistforsk/Register/Register_UKF-materialet.pdf

Ordföranden har ordet

Vid årsmötet i april valdes jag, Hans Borgström, Kungsängen, till ordförande i UKF.

Jag föddes i Mora i Dalarna, men har sedan snart 50 år bott i Stockholm med omnejd. Till Kungsängen flyttade min fru Margit och jag till ett radhus på Krikonstigen i Tibble 1972 och Upplands-Bro har sedan dess varit vår hemkommun. Idag är jag pensionär och ägnar tillsammans med min fru mycket tid med att bygga om vårt hus på Gammeldansvägen i Brunna. Mer eller mindre regelbundet besöker jag min hembygd där fädernegården står på jobblistan. Mellan varven blir det datorer, historisk litteratur, långa skogspromenader och skidåkning på längden.

Jag har varit medlem i UKF sedan dess start och med stort intresse ”konsumerat” allt vad UKF producerat och är full av beundran inför vad UKF åstadkommit under åren. Själv har jag dock inte bidragit med någon forskning. Familj och yrkesliv har gjort att jag varit tvungen att göra andra prioriteringar.

Efter min pensionering 2006 svarade jag på en begäran i ett Nyhetsbrev om någon skulle vara villig att hjälpa till i UKF. Jag tog kontakt med Börje och fick direkt ett uppdrag att digitalisera UKF's hela lager av diabilder. Det visade sig så småningom att UKF hade behov av underhållsinsatser i sitt avancerade datorsystem. Genom mitt yrke som elektronikkonstruktör kom jag redan under 60-talet i kontakt med trilskande datorsystem och har under åren förvärvat en hel del kunskap om dessa varelser. De senaste åren har jag många gånger haft nytta av dessa kunskaper när Börje och jag försökt lösa olika typer av ”konstigheter” i UKF's system.

Inför årsmötet i april fick jag den hedrande frågan av Börje om jag var villig att ta hand om ordförandeskapet i föreningen. Det kändes överraskande. Skulle jag med min i princip obefintliga forskargärning kunna bli UKF's ordförande. Efter någon tids fundering så kom jag till slutsatsen att varför inte. Och på den vägen är det. Praktiskt kommer jag att ta hand om de administrativa sysslorna.

Forskningsverksamheten ansvarar Börje för.

Föreningen är ju efter många års framgångsrik verksamhet mer eller mindre självgående. Mycket går på rutin. Här ligger dock en fara. Det är ju säkert bekant bland medlemmarna att många av UKF's drivande krafter börjar bli till åren och har rätt att trappa ner. Detta innebär att UKF måste förstärkas med nya forskarkrafter för att UKF även i framtiden skall kunna möta

medlemmarnas förväntningar på intressanta historiska artiklar och andra kulturhistoriska aktiviteter.

Jag ser därför att UKF's stora utmaning i närtid är säkrandet av den framtida forskningsverksamheten. Många tunga forskningsprojekt behöver fortfarande genomföras för att vår kommuns historia skall bli så bra belyst som möjligt. En historisk beskrivning blir egentligen aldrig klar. Det som för tillfället presenteras är ju som alla vet många gånger en tolkad beskrivning av en ofta bristfällig redogörelse av något som hänt. Ny forskning kan upptäcka nya källor som i princip ändrar på tidigare beskrivning. Saker och ting kommer i ny belysning. Detta förhållande innebär att UKF inte kan slå sig till ro med vad man utträttat. Allt detta kräver tid och engagemang. UKF behöver därför kunna rekrytera nya forskare.

UKF har som ni alla vet varit oerhört produktivt. Otaliga småskrifter, egenproducerade böcker, artiklar etc. har producerats. Den genomförda forskningen har resulterat i ett minst sagt gigantiskt källmateriel i form av fotografier, ljudband, videoband, inköpta böcker, tidskrifter etc.

Via UKF's hemsida finns, som alla vet, ett betydande antal forskningsresultat och artiklar tillgängliga. Besökaren på hemsidan kan botanisera bland tusentals digitala dokument.

Problemet idag är att dessa dokument i grunden bygger på ett analogt underlag (papper, ljudband, foton etc.) i olika former. Dessa källdokument finns idag bevarade hos UKF men inte på ett arkivsäkert sätt. Vi måste därför omgående se till att denna skatt bevaras och blir tillgänglig för framtida forskning.

Tillsammans med Börje och hans fru Gudrun har jag ägnat den nu snart överståndna sommaren med att som ett första steg i den inledda arkiveringsprocessen arkivera UKF's småskrifter och böcker. Dessa skall nu placeras på 4 olika publika ställen (bibliotek och museum) samt i ett ”slutet” dokumentarkiv.

Nästa steg blir registrering och arkivering av UKF's samlade fotografiska material. Fotoarkivet skall sedan ”stängas in” i ett säkert arkiv.

Arkiveringsarbetet kommer att fortgå under hösten tills allt är ”räddat” för framtiden. Det slutliga arkivet kommer att bli en värdefull källa för såväl UKF's egna forskare som andra forskare.

Notera att UKF's hemsida kommer att uppdateras med länkar till allt arkiverat material.

Hans Borgström
Ordförande i UKF

Glimtar ur Bro-Lossa sockenprotokoll

Urval och sammandrag av Gudrun Sandén

Ur kommunalnämndsprotokoll från Bro och Låssa 1872 – ca 1941.

Del 1 – fortsättning i kommande Nyhetsbrev.

Bakgrund

I kommunens arkiv förvaras kommunalnämndsprotokollen för Bro och Låssa från 1872 till 1952. När jag tittade närmare på materialet insåg jag hur värdefullt det var för kunskapen om Bro och Låssas utveckling till det samhälle vi nu har. Jag bestämde mig för att gå igenom protokollen och göra dem tillgängliga för Broborna på internet. I likhet med de domstolsprotokoll och kungörelser som jag tidigare behandlat har stavningen normaliserats samtidigt som jag försökt göra språket mer tillgängligt för dagens läsare.

Den här artikeln är ett kortfattat urval av protokollen som samtliga finns i klartext på UKF:s hemsida. På UKF:s dator finns dessutom bilder av alla sidorna originalprotokollen. De är för närvarande inte tillgängliga på nätet. På övre delen av min datorskärm läser jag originaltexten och på den under växer min bearbetning fram. Detta har blivit möjligt genom att UKF inköpt en skanner som kan läsa av hela sidan. Här finns arbetsuppgifter för medlemmar som vill göra även de andra socknarnas protokoll tillgängliga.

Originalprotokollen (*i kommunarkivet*) var inbundna i tre volymer. De två första var handskrivna, medan den tredje var maskinskriven. Här fanns alltså historien om vårt samhälles utveckling. Till en början var det mest fattigvårdsärenden, men senare även protokoll som behandlar byggnation, ölförsäljning, polisväsende, nöjesskatt, roteindelning, ålderdomshem, brandförsvaret, badhus och massor av annat.

Här kommer några smakprov på hur människorna i Bro och Låssa hade det innan vi blev storkommun den 1 jan 1952.

Vilka var det då som bestämde över livet i Bro? Till en början var det storgodsägarna, kyrkoherden, kyrkvårdarna och klockarna, som var ledamöter i kommunalnämnden. Hur de valdes vet jag inte, men efter några år verkar gårdsägarna ha tröttnat och skickar sina inspektörer och förvaltare istället. Alla var inte heller så intresserade, utan uteblev ofta från sammanträdena. När det bara kom en enda ledamot och ordföranden, beslöt man att införa böter för den som uteblev och inte ställde suppleant i sitt

ställe. Även suppleanterna fick böta om de inte anmälde laga förfall.

Efter första världskriget börjar även vanligt folk ta plats i kommunalnämnden. Skomakarn, bagarn, järnvägsarbetaren, arrendatorerna och så småningom en lärare. Nu finns inga av kyrkans representanter med längre och naturligtvis inga kvinnor. På 1940-talet begärde en av småskollärarinnorna 15 kronor för att hon deltagit i en kurs för nämndkvinnor. Troligtvis satt hon i Barnvårdsnämnden. En enda gång under 40-talet talar man om partier. Men någon partipiska fanns inte.

Greve Johan Sparre på Brogård var ordförande från 1885 till 1921, alltså i 36 år. Man kan gissa att han hade stort inflytande. 1917 tycker man att han borde få medalj. Det blev Pro Patrias stora guldmedalj att bäras om halsen, för uppoffrande och gagnande arbete. Kostnaden skulle inte tas av allmänna medel utan anskaffas på enskild väg

Sparre hade fått börja med att reda ut föregående ordförandes förskingring. Han hade förskingrat en stor del av kommunens pengar. Problemet löstes genom att hans släktingar betalade 65 % av skulden, mot att kommunen inte anmälde honom. 15 % fick de övriga ledamöterna samla ihop, för man var ju gemensamt ansvarig för kommunens pengar. En av ledamöterna kunde inte betala, han hade inga pengar. Resten 20 % fick kommunen stå för. Det här var naturligtvis ett trauma, inte bara för honom som inte kunde stå emot att ha hand som så mycket pengar, utan för hela bygden. Efter hand tog man en försäkring på den som hanterade kommunens pengar.

1938 blir Gustav Jansson ordförande. Han fortsätter till 1952 och även efter att Storkommunen bildats. Från början bodde han i Trumpetartorp längs gamla vägen mellan Bro Lejondal. Där fanns inte elektriskt ljus, utan Gustav satte en stör i en julgransfot och hängde upp en karbidlykta. Till det ljuset skötte han kommunens angelägenheter. Han skrev rediga och tydliga protokoll. Jag minns honom som en vänlig och timid person och det syns i protokollen. När man förstår att ledamöterna har olika uppfattningar och att tonläget säkert var ganska högt, skriver Gustav Jansson: Efter en stunds överläggningar, beslöt nämnden att....

1945 beslöt man att bygga till Bro skola och i nybyggnaden skulle kommunalrum och expedition för nämnden inrymmas. Det är den del av Härneviskolan som ännu finns kvar vid skol-skjutshållplatsen vid nya Härneviskolan (2013).

Protokollen var inte så formella på den här tiden, utan beskrev ärendena och ledamöternas uppfattningar på ett personligt sätt. Gustav Jansson skötte ordförandeskapet på halvtid och den andra halvtiden var han kommunalarbetare. Det berättas att när grevinnan Ebba Reuterskiöld ville skänka en tomt till idrottsplats i Bro, så sökte hon upp Gustav. Han stod i ett dike och grävde utanför kommunalhuset. Så grevinnan stod på dikeskanten och framförde sitt ärende och Gustav stod i botten på diket och tackade och bockade. Det var inte så formellt i praktiken heller.

De första åren handlar nästan helt om fattigvården. Inför varje budget sätter man sig ner och räknar efter hur många fattighjon man har. Hjälpn kunde se lite olika ut, men de flesta fick mjöl, potatis, saltvaror och lite kontanter, som delas ut fyra gånger om året. Sen gällde det att ge dem tak över huvudet också. En del kunde klara det själva, men de andra inhystes i fattigstugan. Den låg ungefär där nya vägen till Rättarboda går i dag. Det var ett stort hus med 10 rum och 1877 bodde där 21 vuxna och 13 barn.

Man hade 43 ordinarie fattighjon i Bro på 1.094 innevånare och 29 i Låssa på 473.

Den 4 juni 1880 sammankallas nämnden för ett enda ärende. Man skall fördela kommunens gemensamma egendom på Bro och Låssa. Man väntade på Kungl Maj:ts tillstånd att få dela kommunen i två delar, Bro för sig och Låssa för sig. Tidigare hade man anhållit hos Länsstyrelsen om tillstånd för detta, men fått nej. Nu var man så säker att Kungen skulle säga ja, så man börjar ordna med delning. Efter det här datumet talas det aldrig mer om delning, utan man fortsätter som vanligt med 'Bro och Låssa' kommunalnämnd.

Orsaken att man ville dela berodde troligen på att Bro hade fått järnväg och såg framför sig industrier och verksamheter som skulle ge mycket intäkter, medan fattiga Låssa inte hade stora framtidsmöjligheter. Dessutom hade det nog med skolfrågor att göra. I de här protokollen finns inte mycket om skolväsende, eftersom det fanns särskild skolstyrelse.

Man ställde stora krav på de som fick bli ordinarie fattighjon. Hade man barn eller andra

släktingar som kunde ta hand om en fick man inget understöd. Inte heller fick man någon hjälp om det ansågs att man inte försökte arbeta efter förmåga. En mamma med två döttrar begärde hjälp, men nämnden tycker att de här flickorna är så gamla att de skall kunna försörja sin mor. Men eftersom de inte vill arbeta och är sådana att ingen vill ha dem i tjänst, så ger man inget understöd.

En gosse förfrös sina båda fötter och måste amputera dem. Nämnden ordnar plats åt honom hos en skomakare i Yttergran, där han skall vara inackorderad och lära sig hantverket. Men snart säger skomakaren upp honom och pappan begär hjälp. Man försöker på nytt skaffa honom lärlingsplats, men han är trotsig och känd för dålighet, så man tröttnar på honom och pappan får ingen hjälp.

Flera gånger händer att fäder och familjeförsörjare försvinner och lämnar familjen utan försörjning. Då försöker man hitta rymlingarna och tillhåller dem att betala. Ett exempel är straffången Klang. Trots att han avtjänat sitt straff och sköter sig, heter han i fortsättningen fången Klang. Man skaffar honom arbete vid Malmö Borstfabrik och tillhåller honom att skicka hem pengar till sin hustru Kristina. Det gör han inte, utan hamnar istället på Stockholms stads Försörjningsinrättning, som begär 1 kronor per dag för honom. Något som nämnden måste betala, eftersom han är skriven i Låssa.

Man var väldigt noga med var personer var skrivna, för man hade bara ansvar för sina egna innevånare. Det finns åtskilliga protokoll som handlar om att andra kommuner vill ha ersättning för att de hjälpt personer från Bro och Låssa och naturligtvis bevakar Bro och Låssa sina rättigheter gentemot andras fattighjon.

Ett stort och återkommande bekymmer var Tilda Asp. Hon har ett oäkta barn när hon gifter sig med Brodin och får ännu ett barn med honom. Brodin arbetar vid Jehanders sandtag med att köra sandpråmar, men en dag är han borta. Man letar rätt på honom och han lovar betala, men pengarna uteblir. Än en gång hittar man honom, men då har han skilt sig från Tilda och är bara skyldig att betala för deras gemensamma barn. Vilket han inte heller gör.

De här barnen har det fruktansvärt. 1896 blir Tilda andra gången varnad inför nämnden för lättfärdigt och lösaktigt leverne. Man läser lagen för henne, där det står vad som händer henne om hon inte ändrar sitt leverne och bidrar till sina barn försörjning. Efter två år insåg nämnden att

de måste ta hand om barnen, som hon vanvårdar. Dessutom sitter Tilda nu i fängelse på Uppsala slott.

Barn som hade föräldrar som inte kunde ta hand om dem blev utackorderade till den som begärde minst i betalning för dem. Många barn, som kunde bo hemma, fick hjälp med strumpor och skor till 'fattiga skolbarn' som posten heter i budgeten. En post som fanns kvar länge.

De barn som bodde i fattighuset hade i alla fall nära till skolan. Det var Fredens skola, som hade byggts nära gränsen mellan Bro och Låssa, 50 m bortom infarten till Kvistabergs observatorium, nu museum. Men redan 1880 börjar man planera för skolor i Bro och Säbyholm. Fredens skola låg olämpligt till, där bodde ju ingen i området. De flesta barn som gick där hade mycket lång skolväg. Dessutom började skolan bli för liten. Det fanns 4 småskolor också vid den här tiden på olika håll i Bro och Lossa.

Det dröjde ända till 1894 innan Bro skola var klar och något år även folkskolan i Säbyholm.

Ett lite udda ärende behandlades i nämnden 31 mars 1882. En pappa på Bro gård begär hjälp, för att få sin son att gå i skolan. Pojken vägrar och pappan råder inte på honom. Nämnden beslutar då, att han skall inackorderas i Fredens skola hos lärare Lindberg för 2 kronor per vecka. Nämnden betalar hälften och pappan hälften.

Det som alla på den här tiden hade svårast att hantera, var de som hade fysiska eller psykiska handikapp. Var man sjuk och inte klarade sig själv, blev man utackorderad till någon som åtog sig att vårda och underhålla den sjuka. Det störta problemet var naturligtvis de som var sinnessvaga eller idioter som man sa. Carl Alm sänds till 'Idiotanstalten' i Uppsala och nämnden betalar 100 kr om året för honom i många år.

Tre kvinnor ansågs så farliga att två av dem köptes in på Vadstena Hospital och en i Uppsala. En man skriver till nämnden och berättar att han inte längre klarar av sin inackordering, en svag-int man, som börjar bli våldsam. Nämnden får hitta något annat ställe till honom.

Man tog ingen hänsyn till fattighjonens integritet. Alla nämndes vid namn och hela deras livssituation var allmän egendom. Nu kanske vi inte ska döma med våra dagars tänkesätt, men nog kändes det säkert obehagligt för många att behöva begära hjälp, även om alla säkert var medvetna om, att vem som helst kunde råka komma på obestånd.

En som tänkte skaffa sig ett bättre liv i Amerika var gossen Carl Johan Orström. Han fick ett anslag på 15 kronor som hjälp till resan. Pengarna skulle betalas ut till hans släkting kyrkvärden Söderberg, när det blivit känt att pojken nått fram.

Den 8 oktober 1888 brinner fattigstugan ner till grunden. Man har flera olika förslag på var man skall härbärgera de, som nu blev utan tak över huvudet. De flesta fick komma tillbaka på de gårdar de ursprungligen kom ifrån. Alla som bott i fattigstugan och förlorat allt de ägde fick 50 kronor var och ny tilldelning av livsmedel.

Kommunen hade tur, för några år tidigare hade man försäkrat fattigstugan för 3.000 kronor. Eftersom man inte byggde någon ny, kunde man låna ut de här pengarna och få över 100 kronor i ränta varje år, många, många år framåt.

1890 gör man en ny fattigvårdsorganisation, som varar till i början på 20-talet, då man istället betalar genom gemensam utdebitering.. Man delade in kommunen i 11 fattigrotar och föreståndare för rotarna blev gårdsägarna. Varje rote hade ansvar för sina fattighjon, men det fanns också en gemensam fattigvård, för speciella fall, där alla hjälptes åt att betala. De här rotarna sköttes naturligtvis ganska olika. Önsta var den sämst skötta. Där klagades det hela tiden att de fattiga inte fick den hjälp de behövde. Klagade man var det ingen som lyssnade eller också blev man utskälld.

På granngården Toresta var det helt annorlunda. Där donerade ägaren 5.000 kronor. Av räntan sattes 35 kronor in på en livförsäkring till varje nyfött barn. Både pojkar och flickor och även oäkta barn fick den här förmånen. Blev det pengar över delade man ut gratifikationer till de anställda.

För att finansiera fattigvården tog man ut en fattigskatt med 50 öre på varje mantalsskriven man och 25 öre av varje kvinna. Sedan hade man räntor av magasinskassan och fattig-kassan. Där man lånade ut mot 5 – 6 % ränta. Brännvinsutminuteringsavgift gav en del liksom böterna från tingen. För en del brott betalades böter, som gick direkt till de fattiga. År 1873 gav det här 740 kronor i inkomster. 'Magasinet' stod kvar ända in på 1960-talet på berget till höger om hembygdsgården Klint. Den senare hade dessförinnan varit pensionärsbostad med fyra lägenheter.

Utgifter hade man för utackorderade barn, nuvarande fattighjon, saltvaror, ökning av åtskilliga fattigas underhåll, underhåll för nya fattighjon och sjukvårdskostnader. Summa 1.380 kronor. Bristen fylldes enligt fyrkattalängden. Alla som hade förmögenhet eller jordegendom betalade genom fyrkattal, som varierade beroende av tillgångar. Hela sista budgeten 1950 är på 184.000 kronor

Något som nämnden behandlade var frågor som uppkom vid epidemier. 1893 kom en Kungl. Kungörelse hur man skulle förebygga kolerans spridning. Nämnden beslöt att ångbåtsbefälhavarna, som trafikerade Bro och Låssa och stationsinspektorn vid Bro järnvägs station skulle kontrollera om någon avstigande var skyldig att efterbesiktigas.

Man bör också inrätta en sjukstuga, vilket blir vid Norrboda. Där inreds 2 rum och kök enligt Medicinalstyrelsens anvisningar. Fru Hägg anställs att vid första kolerafallet börja tjänstgöra mot en ersättning av 5 kronor per dag. Det var mycket pengar, men ansågs väl som riskpengar. Dessutom skall man skaffa lämplig medicin, kربول och klorkalk på hälsovårdsnämndens bekostnad. Det verkar som om sjukstugan inte behövde användas någon gång.

Nämndens ledamöter skall var och en på sitt håll se till att största renlighet iakttas och hjälpa till med råd. Änkan Groth i Hernevi skall åläggas att göra sig av med hönsen, som hon har i rummet. De sprider osund luft och kan sprida smitta. Församlingen ersätter henne för hönsen om hon inte blir av med dem

När scharlakansfeber brutit ut i socknarna, skulle man isolera de sjuka. Inga syskon får besöka skolan. Familjerna med sjuka barn skall inte ta emot besök.

1899 väljer man sockenombud att tillsammans med de övriga av läkardistriktets socknar underhandla om sjukvården under nu rådande difteriepidemi. Året därpå sammankallar doktor Nordstedt nämnden och föreslår att man stänger skolorna och skaffar lokal för difterisjukhus. Doktor Norstedt skall göra bakteriologiska undersökningar om han anser det behövs.

1909 är det dags för kolera igen. Man utser nya besiktningsmän

Det fanns två tjänstemän i kommunen, barnmorskan och fjärdingsman. Barnmorskan bodde i den lilla stugan vid Bro kyrka, där man också hade nämndsammanträden.

Huset var väldigt kallt, så fröken Jansson skriver till nämnden och ber att man sätter upp Edets gråpapper på väggarna. Nämnden beslutar renovera litet. De vill ju inte att barnmorskan skall bli sjuk. Det blir hon i alla fall och får själv skaffa vikarie, när hon behöver sjukledighet.

Nästa barnmorska får 300 kronor i lön och 50 kronor i vedpengar, ett rum och kök hyresfritt. Dessutom får hon vid varje förlossning 1:50 om det är en statarfamilj, 2:50 om det är en torparfamilj och 4:00 av arrendatorer och bönder. Barnmorskan skall själv betala för antiseptiska medel som hon använder.

1908 kommer barnmorskan Lovisa Ljunggren. Hon bor i Säbyholms folkskola på andra våningen. Hon hänger ut ett rep på gaveln och har en klocka inne i lägenheten. När någon skall hämta henne drar man i repet, som naturligtvis kom att kallades ”navelsträngen”.

På nedre botten i huset bor kantorn och han skriver till nämnden och beklagar sig över att han blir störd av att folk hämtar barnmorskan. Han föreslår att man sätter upp en ringledning nere vid vägen. Nämnden beslutar att tillkalla montör Carlsson, som för 62 kronor ordnar med en tavla med belysning och ringledning.

Lovisa Ljunggren anhåller att få ersättning för cykelslitage, eftersom hon använder cykeln i arbetet. Nämnden avstyrker.

Hon ansågs som en ganska amper kvinna, men hon var mycket modern. Hon ville ha papporna med vid förlossningarna. Inte som stöd för mammorna, utan för att de skulle se vad de ställt till med.

1929 i december kommer ett brev till nämnden från fjärdingsman Per Lind. Han berättar att han den 13 december blivit kallad till Bro stationssamhälle av Ivar Slagbrant, som varit överlastad och lindrigt sönderslagen. Flera berusade personer hade slagits. Det var en direkt följd av att pilsnerdricka klass II sålts till berusade personer under dagen.

Bagare Olofsson hade tillstånd att sälja pilsner, men bara 25 buteljer i taget. Det ansåg man skulle hindra folk att dricka, då de inte hade råd att köpa så många flaskor på en gång. Att man kunde skramla ihop en slant och dela på en soffa dricka, hade myndigheterna tydligen inte tänkt på.

Nu menar Lind, att nämnden måste göra något åt att Olofsson säljer till uppenbart berusade personer, i varje fall till personer som han vet använder dricka som berusningsmedel.

Nämnden beslutar skriva ett brev till Olofsson och erinra om, att det är enligt § 27 moment 2 i

□
Förordningen av den 11 juli 1919 angående sådan försäljning, är förbjudet att sälja pilsner till berusade. Rättar han sig inte efter det här, kommer han att förlora tillståndet.

Nämnden får också meddela, att vid ett talrikt besökt möte i Bro skola den 8 december uttalade deltagarna enhälligt som sin önskan att rättighet att sälja klass II till avhämtning i Bro måtte upphöra. Olofsson kommer att förlora sitt tillstånd efter en tid.

Per Lind som bor i Lilla Hammartorp är ensam fjärdingsman. Men 1931 beslutar man att inrätta ett polisdistrikt, som skulle omfatta Bro, Låssa, Stockholms Näs och Västra Ryd och anställa en ordinarie fjärdingsman och en extra fjärdingsman.

Landsfiskalen vill nu bygga arrestlokal i Bålsta, men det anser Bro och Låssa kommunalnämnd att de inte har något trängande behov av och vill inte delta.

1932 anställs polisman Berg som ordinarie och Per Lind kvarstår som extra.

Den ordinarie polismannen får 1.200 i årslön, 15 dagars semester, fri telefon, rätt till pension, 100 kronor om året att hålla tjänstedräkt och vapen. Vidare skall han för 600 kronor hålla fullgott motorfordon och för en engångssumma på 220 kronor skaffa revolver, handbojor och batong. Extra fjärdingsman får 40 kronor till mössa och armbindel.

Redan 1935 gör man om polisdistriktet, som nu sträcker sig ända från Husby Sjutolft till Västra Ryd och kallas Håbo polisdistrikt och har fyra fjärdingsmän, vars förman är landsfiskalen

Landsfiskalen föreslår att man bygger en gemensam arrestlokal i Bålsta, med expedition och bostad för fjärdingsman. Kostnaden blir 20.000 kronor, som alla socknarna delade på.

1941 gör man en ny omorganisation av polis och fjärdingsmän. Från Bro och Låssa vill man ha fjärdingsman boende i Bro, men då den nuvarande fjärdingsmannen har egen villa i Kungsängen nöjer man sig med att han bor där, tills någon förändring sker.

Hänt sedan sist

Nyligen invigdes Järnvägsparken i Bro.

Efter en del strul på olika plan under tillkomsttiden kunde en av invigningstalarna Gert Ekström, järnvägsforskare och intendent på Tekniska museet bekräfta en gammal upplysning om Bro järnvägsstation som bevarats efter intervjuer med gamla orsbor: "Park med gångar, trädgårdssoffa och blomsterrabatter vid Bro järnvägsstation"

Vi fick nu veta att järnvägsplanteringar skulle verka uppfostrande på befolkningen där järnvägarna drogs fram. Det var banvaktens skyldighet underhålla planteringarna. SWB – Stockholm Westerås Bergslagerens järnväg – höll med plantskolor och växthus, varifrån man fick såväl träd som blomsterväxter och buskar. Frukträd var viktiga vid personalens bostäder. De fick faktiskt "lönejord" för odling av frukt och köksväxter. Man föreslog färgskiftande buskpartier och gav exempel på både häckväxter och friväxande buskar och rosor. Slingrande gångar, parkbänkar och liten berså rekommenderades. Allt detta finns ju här, sade Ekström avslutningsvis. Han konstaterade också att Bro järnvägspark torde vara unik som en återskapad järnvägspark. Det finns naturligtvis järnvägsparker som levt kvar ända in i våra dagar

I Bro har således en gammal miljö bevarats. Stationshuset finns kvar liksom den obligatoriska jordkällaren. När parkeringen byggdes ut fanns det starka lokala intressen för att järnvägsmagasinet skulle få bevaras. Det spelade samma betydande roll som dagens paketbilar och långtradare. Det kan ses som en galant lösning av våra samhällspanerare att låta just lastkajens stora stenblock bilda grunden till det uppbyggda stenparti där magasinet stod. Var skulle lanthandeln ha byggts om inte just här. Lanthandeln med alla sina tunga varor såsom bräder, cement, dynamit, järnvaror av alla slag, kläder, skor förutom matvaror. Sådant som inte fanns i lager kunde handelsmannen ta hem.

Kungsängen fick en modern station med anslutande bussar och Bro en återuppstådd järnvägsmiljö utan tåg och bussar. Byggnaderna för lanthandel och post finns också kvar.

Hänt på forskningsfronten

UKF's artiklar om vikingars färdvägar genom Ryssland har sedan något år intresserat svenska forskare så att de tillsammans med kollegor i Ryssland nu testar framkomliga färdvägar. Det kom en beställning på en artikel över temat: Vad säger oss de äldsta kartorna om vattenleder österut? Artikelnen ger förslag på alternativa färdvägar med hjälp av kartor från 15-1600-talen. Den har av redaktören för en bok i ämnet översatts till engelska så att ryska forskare får veta vad vi har funnit. Någon regel för hur dessa kartor skulle kunna tolkas finns inte. Kartorna är således både källa och "lärobok". Vi vet inte alls var projektet landar. Svenska deltagare i projektet är nu på plats, när man firar ett jubileum om varjagernas första färd.

Ny generation forskare ger oss en annan historia Historieskrivning är alltid något i efterhand författat. *Vad händer nu med lokalhistorien?* av Börje Sandén

Den naturvetenskapliga forskningen bygger som bekant på experiment som kan återupprepas och därmed bekräfta om teorin bakom en viss företeelse är sann eller inte. Eftersom det inte går att upprepa det historiska skeendet så är all beskrivning av detsamma ett resultat av en eller flera personers värdering av de källor som står till buds.

När naturvetenskapen förnyas med hjälp av nya undersökningsmetoder tror vi lätt att samma sak gäller inom den humanistiska forskningen. En ny skildring av ett händelseförlopp borde medföra en sannare beskrivning av det som hände vill vi gärna föreställa oss.

Under de senaste åren har ett ”nytt standarverk” skapats genom Norstedts 8-bandsverk ’Sveriges historia’ i vilket de senaste rönen i vissa fall presenterar en annan historia än den tidigare. Jag vill därför jämföra min sanning med den senaste sanningen.

Först en snabb repetition av min beskrivning. Sedan en presentation av den nya

I förra Nyhetsbrevet fanns en kortare skildring av demokratins utveckling i vårt land med särskild inriktning på de diskussionsfrågor som den demonstrerande allmogen formulerade den 19 juni 1743 på Tibble Gästgivargård i Kungsängen. Således ett lokalhistoriskt aktstycke i ett betydande rikshistoriskt sammanhang.

Det var så betydande att jag tog med bilden av Tibble-dokumentet, som av censuren försetts med den markering, som visar vad som inte fick finnas kvar inför eftervärlden (*de sex sista raderna på bilden i förra numret*). Detta var synnerligen angeläget mot bakgrunden av den massaker som den demonstrerande allmogen utsattes för tre dagar senare.

De besvärande orden finns inte heller med i bondeståndets protokoll från den 20 juni, där de övriga frågorna finns diskuterade och bokförda. De besvärande orden visar nämligen att ansvaret för dödandet av demonstranter låg hos politikererna som inte hindrat militären att dra fram kanon och trupper runt de samlade demonstranterna. Dessa hade samlats på torget inför den stundande avmarschen. Militärens provokation skedde ett par timmar innan tidsfristen för deras avmarsch

var inne. De besvärande orden handlade nämligen om något så fatalt som att ett ”fattat beslut skulle verkställas”.

Man lyckades i sitt uppsåt och som kronan på verket förklarade man att hela marschen var ett uppror. Originalhandlingen med de seriösa demonstrationskraven placerade man i landsarkivet och inte riksdagens arkiv.

Jag frågar mig: varför förvaras finns inte detta originaldokument i bondeståndets handlingar? Jag hittade det nämligen på landsarkivet i Uppsala, instoppat i ett ovidkommande papper i en kartong med handlingar som kronofogden i Bro härad rutinmässigt sände till Landshövdingen varje år.

Min framställning av denna historia går verkligen tvärs emot den officiella versionen. Mina källor har inte använts av den akademiska forskningen. Det ovan sagda är beskrivet i UKF:s bok 1993. Krigsarkivets forne ledare Alf Åberg har kommit till samma resultat. Jag har under åren väntat mig att händelseförloppet skulle tas upp av någon historiker av facket. Visserligen har en framstående sådan för åtskilliga år sedan privat uttryckt sig som att forskningen har kommit ifatt UKF.

I Sennefelts doktorsavhandling 2001 kring ämnet Dalupproret förs en slags teoretisk diskussion om dess bakgrund under beteckningen frihetstida politisk kultur. Tibble-dokumentet nämns och doktoranden konstaterar att inga som helst krav kan betecknas som upproriska.

På min fråga vid disputationen om varför inte de seriösa kraven på offentliggörande av riksdagens protokoll och redogörelse för hur det gick till när svenska riksdagen beslöt att starta kriget mot Ryssland fick jag inget svar.

När jag sedan läste avhandlingen fann jag inte ett ord om Tibble-dokumentets dominerande ämne – principalatsfrågan – något som borde vara en centrala fråga i ’1700-talets politiska kultur’, alltså frågan som påpekar att riksdagsmännen är folkets representanter och skall verka i väljarnas intresse.

Jag kan inte finna annat än att här föreligger ett behov av forskning på helt annan nivå än vad en lokalhistoriker kan prestera. Men det kanske är på samma sätt som 1809 – förra numret av Nyhetsbrevet – att forskningen inte vill ställa

äldre forskare till svars för ofullständig och kanske tendentiös forskning.

I min bok från 1993 använde jag konsekvent uttrycket "de styrande" – inte regeringen! Den aktuella regeringschefen och en av dess föregångare var nämligen på flykt ur landet och väntade på båtlägenhet från resp Trelleborg och Nynäshamn. Till de styrande räknar jag i allra högsta grad militären, som hotfullt började sluta upp runt demonstranterna ett par timmar före den utsatta tiden för deras återfärd. Det protokollförda mötet mellan allmogens utsedda representanter och "de styrandes" utsedda förhandlare hade nämligen ännu inte avslutats.

Vad säger den modernaste forskningen om händelserna i Sverige 1743

I den nya tolkningen av historien nämns inga förhandlingar! Vi får veta att:

Citat: "Som det nu var höll bönderna sin position under några dagar utan att kunna utnyttja den. Båda sidor väntade och ingenting hände".

Det verkar som om författaren inte känner till dalallmogens skrivelse från den **19 juni** och inte heller bondeståndets långa protokoll i ärendet den **20 juni**.

I protokollet den **21 juni** diskuteras några händelser utan direkt koppling till allmogens demonstration.

Den 22 juni: Observera nu att det inte finns några som helst anteckningar om dagen för massakern. I varje fall inte i den officiella tryckta protokolls boken (HSH:15). Är det frånvaron av protokoll som förklarar varför tolkningen blivit att "Båda sidor väntade och ingenting hände"?.

Den 23 juni: "Talemannen anförde ganska bevekliga, den bedrövliga händelsen som i går tilldragit sig med Dalkarlarna; de hade inte velat antaga Konungens nåd, som blivit dem tillbuden.....

På detta sätt urskuldar sig det stånd som av allmogen anklagas för att ha medverkat till beslutet att svenska folket skulle starta ett krig mot Ryssland utan att det landet på något vis hotat Sverige.

Hur kan det komma sig att historieskrivningen ensidigt tar ställning för bondeståndets åsikter, när detta inte var allmogens förhandlingspart. Man förhandlade med en av de för tillfället styrande tillsatt kommission.

Att de styrande handlade så år 1743 är förklarligt. Flera länder hade sänt observatörer för att bevaka det viktiga tronföljarvalet. Det var därför viktigt att få demonstrationen av se ut som uppror eftersom så många demonstranter dog.

Men varför tar aldrig dagens forskare upp ämnet och belyser det allsidigt?

Redan i den äldsta och enda utförliga avhandlingen av Bjarne Beckman 1930 säger denne i ett tillägg när avhandlingen trycks - först efter disputationen!

När dalkarlarna beskylls för att ha börjat skottlossningen säger han: "den uppgiften vittnar om ett mycket obesvärat umgänge med sanningen"

(från hemsidan).....

Svensk forsknings senaste bidrag till det som hände 1741-43

Aktuellt: *Norstedts Sveriges historia, 2011.*

Elisabeth Mansén.

Förhandlingarna mellan regerings-representanter och ledningen för den demonstrerande allmogen sammanfattas i följande ord:

"Som det nu var höll bönderna sin position under några dagar utan att kunna utnyttja den. Båda sidor väntade och ingenting hände."

Varför hoppar Mansén över de ca 24 timmar då **demonstranterna förhandlar med regeringens representanter?**

_ bönderna nämns !? De som protesterade var **dalkarlar, västmanlänningar, upplänningar, soldater, lägre officerare.** Manséns sätt att använda ordet bönder avslöjar att hon ibland menar bönderna i bondeståndet. Men bondeståndet hade inget att göra med demonstrationen. Det var allmogen som protesterade mot att deras riksdagsmän godkänt krigsförklaringen utan väljarnas tillstånd. (*den mycket känsliga principalatsläran - en länk till den frågan finns i slutet av texten*)

_ ingenting hände !? Några av demonstranterna **utsedda representanter** och **den del** av "regeringen" som **inte flytt från staden** sammanträdde. Resultatet blev **två protokoll** med **överenskommelser** inför avmarschen mot hembygden. De finns i UKF:s bok "Vad hände egentligen del 3 (1993) och på hemsidan sedan ca 1997. Av uttrycket 'ingenting hände' får man uppfattningen att författarens källa är bondeståndets protokoll. Den aktuella dagen är nämligen överhoppad i den tryckta protokollversionen från början av 1800-talet (HSH:15).

_ bondeupproret !? Att kalla demonstrationen ett uppror gav regeringen legitimitet till militär insats inför de många utländska ambassader som bevakade det **politiskt framvingade** tronföljarvalet. Demonstranternas deklaration i det av forskningen länge undanstoppade "Tibble-dokumentet" med löftet att *deras* kandidat skulle väljas, var uppenbarligen så allvarligt menat att det löftet togs bort i den officiella beskrivningen

av vad som hände. Det skulle ju för framtiden sett alltför illa ut om *demonstranter dödas* därför att de *begär att ett fattat beslut skall följas*.

Inför den kommande massakern på Gustav Adolfs torg känns det synnerligen angeläget att framhålla att allmogens representanter vid förhandlingarna i slutet av diskussionen accepterade de styrandes val av tronföljare. I beslutsprotokollet finns alltså inte allmogens krav kvar! Det finns i anteckningarna från sammanträdet. Frågan släpptes när en trupp soldater marscherade in lokalen.

Exemplet ur Norstedts Sveriges Historia här ovan är en bra illustration till tesen att all "historia är något författat". Beroende på enskilda författare och de källor som används kan en och samma händelse ges helt olika utformning. Det visar också på hur lokalforskaren kan bidra med andra källor som ger en vidare syn på ett händelseförlopp.

Mycket positivt

Mansén framhåller att riksråd och riksdagsmän i fortsättningen lyssnade och tog hänsyn till böndernas synpunkter. Detta är en nyhet i dagens historieskrivningen kring 1741-43. Men varför vill man inte kännas vid att deras argument fanns redan 1743. De handlade ju i sak om offentlighetsprincipen och tryckfrihets-förordningen. Allmogens argument gick t.o.m. längre än så. I ett "Hörsamt memorial" riktat till bondeståndets riksdagsmän krävdes att det är "Det är Ärendsmannens (riksdagsmannens) skyldighet att göra dens vilja som sänt och anlitat honom". Det är med andra ord grundregeln för den representativa demokratin vi bevittnar.

Det i Manséns forskning okända förhandlingsprotokollet från 22 juni (*ej bondeståndets*) innehåller 10 punkter som i klartext beskriver det som hände, när det enligt 'senaste forskningsresultaten' sägs att "båda sidor väntade och ingenting hände". Så har svensk forskning sagt många gånger tidigare.

Det vore intressant att få veta motiveringen till att man avstår från intressant källmaterial, som jag tycker berikar den svenska historien. Inte minst med tanke på de avancerade kraven på en fungerande representativ demokrati. Svensk allmoge är ju först på plan med detta enligt Michael Roberts.

Detta att forskningen på något sätt känner sig manad att stödja tidigare felaktiga tankegångar är ju inte något nytt för läsare av UKF:s skrifter. Det räcker med hänvisning till förra Nyhetsbrevet.

Jag tycker det är intressant att just lyfta fram hur bönder och allmoge agerade för att uppnå detta beslutat. I demokratiutvecklingen i Sverige är allmogens ställning unik i europeiska sammanhang.

Ovanstående frågor aktualiserades redan år 2001 i samband med den diskussion som uppkom i några pressrecensioner, efter Karin Sennefelts avhandling "Den politiska sjukan - dalupproret 1743 och frihetstida politisk litteratur". Frågorna hade lyfts fram år 1993 i UKF:s bok om Dalupproret 1743 i Del 3 av serien Vad hände egentligen? Boken fick en mycket positiv beskrivning av prof. Alf Åberg i SvD:s "Under strecket", där han konstaterade att det inte handlade om ett uppror utan om en demonstration.

Karin Sennefelt konstaterade att UKF:s bok var den enda sedan 1930-talet som behandlat ämnet i ett rikspolitiskt perspektiv.

Trots att händelsen i doktorsavhandlingen 1930 fått beteckningen "Dalupproret 1743" fanns den inte upptagen i National encyklopedin under bokstaven D (1990). Jag misstänkte att den skulle återfinnas under bokstaven S. När utgivningen kommit så långt år 1995 löd NE:s ord: "*stora daldansen*, vedertagen men till sitt ursprung avsiktligt nedsättande benämning på ett bondeuppror som utgick från Dalarna 1743, mer korrekt benämnt *Dalupproret 1743*."

Sista meningen i UKF:s bok 1993 löd: "Det kan dock vara värt att lägga märke till att dalupproret 1743 i ett uppslagsverk av detta slag kommer att beskrivas under ett förklenande - och dock vanligt - uttryck".

"Register över artiklar på hemsidan"

innehåller 26 artiklar i ämnet

Här *några* exempel på artiklar:

[Lyssna när Börje Sandén läser de 6 första minuterna](#) av den banbrytande boken

[Alf Åberg: Nytt ljus över Daldansens blodbad](#)

[Börje Sandén: "Stora daldansen" i nytt historiskt ljus](#)

[Tibble-dokumentet: Sex frågor](#) till regeringen/ riksdagen. Tibble gästgivargård 19 juni 1743

[Beslutsordning när Sverige förklarade krig mot Ryssland 1741](#) - enligt Fryxells undersökning

[Nytt förord år 2001 inklistrat i UKF:s bok: När Sverige är ordförandeland i EU.](#)

[Principalatsläran- en grundbult](#) i den representativa demokratin

[Register över 26 artiklar på hemsidan](#)

Relativa väderstreck och begreppet det 'Baltiska havet' del B

/lokalhistforsk/Forskning/Rapport_2012_B.htm En sammanfattning 2012. Tillägg aug. 2013
2012-08-12 ----

[UKF:s Startside](#) [Artikel 1](#) [Artikel 2](#) [Artikel 3](#)
[Att läsa kartor med dåtida ögon](#)

Ur bokens [Notapparat](#)
Till [Föregående del A](#)

Fortsättning från del A: Till [Föregående del A](#)
Av Börje Sandén

Två teman som är intimt förknippade med varandra

Nedanstående fortsättning är ett försök att på begränsat utrymme presentera svåra problemställningar. Det är flera tankelinjer – gamla och nya - som flätas in i varandra, när innehållet i en tusenårig skrift skall anpassas till modernt synsätt. Utredning visar med önskvärd tydlighet att det är svåra saker att ta ställning till, eftersom lärda och erfarna forskare kommit till så olika resultat.

Väderstreck - relativa väderstreck och begreppet det 'Baltiska havet'
I den här rapporten kommer nu huvudsakligen *frågeställningarna* och *slutsatserna* att kortfattat beskrivas i ett antal att-satser. Skulle det intressera dig att läsa de närmare omständigheterna är det bara att klicka på länkarna till artiklar och kommentarer

Angående väderstrecken hos Adam av Bremen

jag har konstaterat:

att det gamla påståendet att väderstrecken i **Adams skrift – och isländska sagor** – måste vridas 45 gr är [en myt](#), omhuldad sedan början av 1900-talet, och ej accepterad av historiker idag.

att det nämnda påståendet grundar sig på att en stor auktoritet 1928 kommit till slutsatsen att ”*motsättningarna beträffande väderstrecken hos Adam är ofrånkomliga*” ([Lauritz Weibull](#))

att Weibull använder Adams påstådda *felaktiga väderstrecksanvisningar* i sökandet efter samma avvikelser i väderstrecken som i *de isländska sagorna*.

att Adams text formellt sett är idealisk att använda för bevisföringen eftersom den kan sägas vara både *oberoende* och *samtida* med de isländska sagorna. (*en viktig källkritisk regel*)

att Weibull år 1931 indirekt ändrat åsikt, då han förklarat att ”Adam är den store pionjären i vetenskapen om Nordeuropas utforskande”, men att han ändå behåller kravet på vridningen av väderstrecken i nytrycket av artikeln i sitt samlingsverk 1948.
(*Geo-etnografiska inskott och tankelinjer hos Adam av Bremen 1931*)

att forskargruppen (*Tore Nyberg*) vid nyöversättningen av Adams skrift 1984 förklarat att man arbetat enligt vetenskapens dåvarande ståndpunkt, när man ökade på vridningen från 45 grader till 90 grader för att kunna inbegripa norra delen av Östersjön i Baltiska havet.
Nyberg har konstaterat att det var fel tänkt.

att det är i *kommentarerna* till 1984 års tolkningen som vridningen *föreslås* - inte i löptexten.

att *tolkningen i 1718* års översättning *inte* krävde någon vridning av väderstrecken för att stämma med verkligheten. (se *relativa väderstreck* i nästa serie att-satser)

Relativa väderstreck - ett nytt begrepp?

Introduktion av ett nytt begrepp - "relativa väderstreck" - som bland annat löser det gamla problemet med felaktiga väderstreck i Adam av Bremens skrift

jag har konstaterat:

att Adam placerar orter och folkstammar i den ordning de framträder i berättelsen, som tar oss från Skagerack österut längs Skandinavien kuster ända in i Ryssland (*traditionell seglations-berättelse!*)

att Adams väderstreck skall läsas *relativt* från den *plats varifrån berättelsen för tillfället utgår* - således i likhet med tidens seglationsberättelser. Det förefaller i nuläget vara ett *nytt sätt att läsa Adams väderstreck*. Men det var det naturliga sättet att använda väderstreck före kartornas tid.

att Adams skrift tar oss tillbaka till vikingatidens tankemönster - således en för nordens unik möjlighet att tränga in i dess tänkesätt. Troligen finns fenomenet "relativa väderstreck" i äldre sydeuropeiska skrifter. Saken bör inte vara okänd inom kartografin.

att vi således inte skall se en kartbild framför oss när vi läser Adams text - kartor i vår bemärkelse fanns inte på 1000-talet.

att man 1984 aldrig upptäckt det relativa synsättet och därför gör flera försök att anpassa Adams väderstrecksanvisningar till de fyra väderstrecken dvs att *tolka väderstrecken som på en karta*. Det framgår bl.a. av not 596: "... Adam bemödar sig om att ange närbelägna lokaliteter i alla fyra väderstrecken".
[Läs 5 särtryck ur bokens notapparater](#) som berör detta.

att man påstår att Adam skulle valt *Själlands nordkust som utgångspunkt* för sin beskrivning eftersom uppgifterna lämnas i kapitel 5 som påstås handla om Själland. Men kapitelindelningen är ett sentida tillägg för att bekvämt kunna hänvisa till ett bestämt textavsnitt. Varken ordet Själland eller något ersättningsord härför finns i den aktuella meningen i den latinska texten. Utgångsplatsen är samhällena i norra Jylland - *ej Själland*.

att forskarlaget tydligt visar i not⁶⁷⁸ att man vill få Adams väderstreck att stämma med en karta: "... han vill anföra ländernas läge i förhållande till de fyra väderstrecken" Väderstrecken får alltså *inte tolkas som Adam säger (sic!)* säger forskarlaget. "De måste tolkas efter Adams *avsikt!*"

Det aktuella textavsnittet (IV:25) inleds med att Adam säger sig vilja beskriva Sverige. Han utgår således från sydöstliga hörnet av Småland (Kalmar!), som är det första han får se av Sverige när han passerat Danmark, dvs Skåne-Blekinge. Han säger: *i väster innefattar det götarna och samhället Skara, i norr värmlänningarna och skridfinnarna som styrs från Hälsingland*.

I söder (*dvs söderut från Hälsingland sett!*) ligger Sigtuna vid det baltiska havet. Havet är nuvarande Mälaren på Adams tid och är således en del av - det så kallade - 'baltiska havet'!

Jag ser inget fel i Adams beskrivningen. Den som ser landet som en karta tycker naturligtvis att götarna bor i södra Sverige. Det *hör till saken* att Adam, strax innan i IV:23, sagt att Östergötland sträcker sig utmed det baltiska havet ända till Birka!
Detta sagt utan att använda något väderstreck!

Angående tolkningen av uttrycket det 'Baltiska havet'

jag har konstaterat:

- att innebörden av begreppet det 'Baltiska havet' redan på Adams tid missuppfattats av folken som bodde i Östersjöområdet och att benämningen *därefter* kommit att avse hela Östersjön åtminstone söder om Åland.
- att Adam själv beskriver det 'baltiska havet' som **ett slags sund /freti**, d v s en vattenväg som sträcker sig från Hedeby i sydligaste Danmark via Södra Östersjön – Finska viken – Rysslands sjöar och floder ända till 'grekernas land' (Svarta havet). Adam argumenterar sedan gång på gång för sin uppfattning att det 'baltiska havet' inte skall ses som ett hav.
- att Adam förklarar att ordet 'baltisk' kommer av att farvattnet sträcker sig som ett **bälte** (baltei) ända till Svarta havet. Eftersom 'ä' inte finns i latin blev översättning år 1718 'Beltiska havet / Belthavet', en benämning som också en dansk översättning från år 2000 använder. 1984 års män borde ha skrivit 'bältiska farvattnet' i stället för Baltiska havet.
- att Ynglingasagan beskriver samma farvatten och använder ordet 'å' för hela sträckan. 'Ån' på isländska är således något helt annat än för oss! Det motsvarar enligt mitt synsätt begreppet 'baltiska havet' hos Adam.
- att Ingvar den Vittfarnes saga också använder 'ån' för hela sträckan och
- att Nils Bromans översättning 1762 av Ingvarsagan är den enda som översätter det isländska ordet 'lindibelli'. Betydelsen är 'vattenbälte'; precis det som Adam försöker förklara i sin text. Varför förklaras inte detta uttryck i den moderna texten?
- att Ziegler i sin skiss till Nordenkarta (1529-30, *den första som återger Norden rätt i stora drag*) inte använder namnet 'balticum' utan det ursprungliga 'balteum' = bälte. Detta ord har tidigt missuppfattats som 'balticum' så som jag ser saken. Men Adam använder verkligen formen '**baltei**' när han **beskriver** farvattnets **beskaffenhet** (IV:10) inte någon form av balticum. *Se hans ursprungliga skiss i slutet av filen*
Observera att ingenting av Adams egen handskrift finns bevarat.
- att forskargruppen (1984/Nyberg) beskriver 'Baltiska havet' och sedan med "övertolkningar" av vissa latinska ord vill visa att Adam egentligen menat att det 'baltiska havet' **endast är** Östersjön, inte hela sträckan ner till Svarta havet.
- att **ordet baltisk** har fått en i sammanhanget mycket intressant uttolkning år 2004 i boken Östersjöregionen. Där säger Anders Fröjmark och den lettiska forskaren Daina Breiere att ord "med roten balt- aldrig använts för att beskriva Östersjön, men är en mycket vanlig del i insjö- och våtmarksnamn i de baltiska språken". Ett synnerligen viktigt bidrag som går emot den nuvarande vetenskapliga synen på saken.
- att Emanuel Svenberg – huvudansvarig för översättningen - i not [611](#) visar att han fullt ut uppfattat att 'baltiska havet' är ett 'bälte-hav', ett vattendrag som går som ett bälte genom många länder, **men ändå** i löptexten godkänner **utbyttandet** och **utelämnandet** av latinska ord som skulle ha visat att 'baltiska havet' inte är ett hav. Ex. '**sund**' byts ut mot '**vik**'

att ovanstående *felaktiga behandling* av latinet *inte med ett ord blir motiverad* i de 757 noterna till översättningen.

att forskarlaget inte bara utnyttjar ”möjligheten” att ändra på väderstrecken. Man t.o.m. ökar vridningen till 90 grader så att man kan räkna in hela Östersjön i Adams Baltiska hav. (*Dennes ’hav’ omfattade inte Bottenhavet – Bottenviken*)

att det bakom forskarlagets ovan nämnda manöver kan ligga en önskan att visa att Östersjön inte bara gick i öst-västlig riktning utan också norrut. Att norra delen inte beskrivs av Adam beror i själva verket på att den var ointressant i det sammanhang Adam använder ’Baltiska havet’. Ännu långt fram i tiden visade kartorna bara sådant som var av betydelse för samtiden.

att det är viktigt att protestera mot att Adam skulle ha haft uppfattningen att även Skandinaviska halvön går i östlig riktning. Hans väderstrecksanvisningar inom Sverige är ju helt korrekta med vår nutida uppfattning, om de tolkas relativt från utgångsplatsen.

[Se UKF:s serie med förslag](#) på tolkningar av gamla kartor som inleds med Zieglers skiss

I boken med 1984 års utgåva av Adams text står Emanuel Svenberg som översättare. Svenberg var latinist – inte historiker. Han lever inte längre. Svenberg förklarar sig i 757 noter. Boken är rikligt försedd med kommentarer. Det är främst Tore Nybergs och Carl Fredrik Hallencreutz’ kommentarer som är av intresse i det här sammanhanget.

[Läs 5 särtryck ur bokens notapparater](#)

Angående översättningen i allmänhet och den åtföljande tolkningen Översättningen 1984 har brister när det gäller de *geografiska avsnitten*. Det är tydligt. Det kan det bero på att latinet är mycket kortfattat - ’lakoniskt’! Vårt uttryck ’att läsa mellan raderna’ för att fullt förstå ett innehåll, kan sägas motsvara ’att läsa mellan orden’ när det gäller latin. Gör man en viss trolig (/önskvärd?) tolkning får det följdverkningar som kan ge ett annat innehåll åt saken. Det har vi sett exempel på här ovan.

Det borde finnas kommentarer någonstans till 1984 års översättning utöver Anders Fröjmarks recension i HT 1985:3

Beträffande **märkligheter** vid översättningen / tolkningen har jag vidare konstaterat:

att Nyberg i sin kommentar (s.319) prövar att förklara Adams felaktiga väderstreck genom antagandet att Adam *själv* – i nordbornas anda - *ändrat* väderstrecken 90 grader och att de skulle bli riktiga om man återställer dem till det Adam ursprungligen tänkt. När således denne säger (i IV:25) att de Ripheiska bergen ligger **öster** om Sigtuna så skall det tolkas som att de ligger **norrr** om Sigtuna och i själva verket är den Skandinaviska bergskedjan.

att det är synnerligen märkligt att latinska ord ersätts med andra som bättre passar en önskad övergripande tolkning; latinska ordet för ’sund’ byts ut mot latinska ordet ’vik’

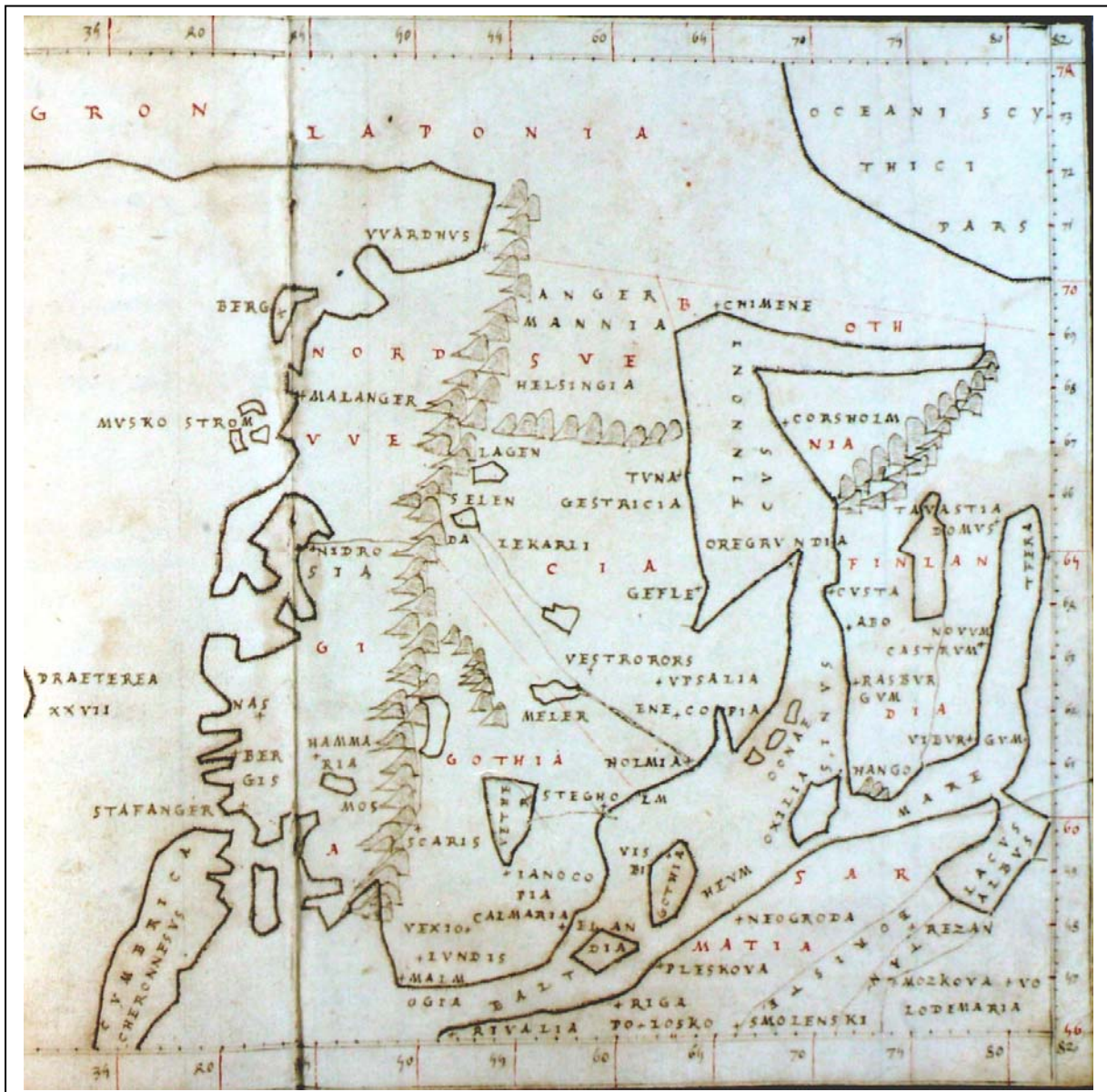
att latinska uttryck som ’så kallad’ och ’ett slags’ utelämnas i översättningen för att den bättre skall passa en önskad övergripande tolkning.

I början av år 2012 sände jag en lägesrapport till ett 20-tal personer som jag har viss kontakt med inom ramen för UKF:s forskningsverksamhet. Den var i de flesta fall avsedd för "kännedom". Där fanns också länkar till hemsidans tre artiklar, där mina iakttagelser fått en grundligare utredning. Tack vare en begränsad - men mycket betydelsefull - respons under de gångna två åren är det nu läge att uppgradera iakttagelserna till konkreta påståenden. De tre artiklarna i ämnet har reviderats och efter hand utökats med fakta.

Börje Sandén augusti 2012 - 2013 [Artikel 1](#) [Artikel 2](#) [Artikel 3](#)

Jacob Zieglers *ursprungliga* skiss över Norden 1532

Skissen visar tydligt att Adams benämning avser det ursprungliga ordet 'balteum' (bälte) Så tolkades namnet i den första kartskissen. Genom avskrifter av avskrifter i texter och kartor har ordet sedan förvandlats till 'balticum'. Se "BALT HEUM MARE" längs södra Östersjön

När Ziegler tillsammans med några svenskar fick höra talas om Adam av Bremens vattenväg mellan Skandinavien och Svarta havet markerade han staden Novgorod ungefär mitt på vattenvägen. När skissen gjordes fanns ännu inte Olaus Magnus karta över Norden från 1539. "Kartan" har alltså tillkommit som en slags minnesanteckningar. Märkligt att den felaktiga skissen ändå blir argument i en tolkningsfråga, där inget finns kvar av Adams egen handskrift.